

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2005 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2005

2

VILNIUS 2006

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2005

2

VILNIUS 2006

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Janas JURKIEWICZIUS

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Joachimas TAUBERIS

Nordost-Institut Liuneburge

Agnius URBANAVIČIUS (sekretorius)

Lietuvos istorijos institutas

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2006

© Straipsnių autoriai, 2006

K o n f e r e n c i j o s

KETVIRTOJI XVIII A. LIETUVOS ISTORIJS KONFERENCIJA

2005 m. spalio 7 d. Vytauto Didžiojo universitete vyko tradicinė, ketvirtoji mokslinė konferencija, skirta XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos problematikai. Konferencijos organizatoriai – VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros ir Lietuvos istorijos instituto mokslininkai – diskusijų objektu pasirinko dvi aktualias temas: valdžios ir įtakos institucijų funkcionavimą bei mikroistorijos metodų taikymą XVIII a. Lietuvos praeities tyrimuose.

Konferencijoje siekta įvairiais aspektais aptarti formalių (valstybinių bei bažnytinių) valdžios struktūrų ir neformalių (klientelės sistema ir pan.) įtakos institutų raidą, jų funkcionavimo specifiką ir XVIII a. Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei būdingus bruožus. Viena iš diskusijų temų pasirinkus mikroistoriją, buvo keliamas tikslas išanalizuoti šių tyrimų metodų taikymo galimybes tiriant XVIII a. Lietuvos istoriją.

Įžangos žodį taręs VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros vedėjas Pranas Janauskas pastebėjo, kad nuo 2002 m. kasmet organizuojamos XVIII a. Lietuvos istorijos tyrėjų konferencijos – sektinas pavyzdys kitus laikotarpius tiriantiems istorikams, o jų rezultatai nemažai prisidės prie rašomos XVIII a. istorijos sintezės. Be to, buvo atkreiptas dėmesys ir į ilgametę VDU bei Lietuvos istorijos instituto partnerystę, kurios akivaizdus įrodymas – vis daugiau mokslininkų pritraukiančios XVIII a. istorikų konferencijos.

2002–2004 m. XVIII a. istorijos konferencijose nagrinėtų temų spektrą apžvelgė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Pristatydamas 2005 m. konferencijos pranešėjus Robertas Jurgaitis akcentavo geografinį dalyvių rato išsiplėtimą: įvairiose Lietuvos mokslo institucijose dirbančių XVIII a. tyrinėtojų gretas papildė kolegos iš Baltarusijos mokslo akademijos Istorijos instituto.

Konferencijoje buvo perskaityta 13 pranešimų. 7 pranešimai buvo skirti įvairių valdžios institucijų tyrimams, 6 atspindėjo mikroistorinio požiūrio taikymo, tiriant konkrečią temą, perspektyvas.

Rita U r b a i t y t ė (VDU, Kauno apskrities viešoji biblioteka) perskaitė diskusijas sukėlusį pranešimą „Informacinė Radvilų klientelė XVIII a. pirmoje pusėje“. Remdamasi Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje surinkta Radvilų ir jiems informaciją teikusių asmenų korespondencija, autorė kėlė mintį apie tuo metu egzistavusią informacinės klientelės sistemą. Tokią išvalgą paneigė Aivas Ragauskas, pabrėždamas, kad santykiai, kai už teikiamą informaciją yra gaunamas konkretus užmokestis, negali būti laikomas klientūros / klientelės sistema. Tai, pasak A. Ragausko, buvę tik asmeniniais ryšiais, įvairiomis paslaugomis ir t. t. apaugę darbiniais santykiais, nes esant klientiniams ryšiams, santykiai nebūna paremti nuolatinio atsiskaitymu, užmokesčiu už atliktą darbą.

Rankraščių XVIII a. laikraščių teikiamą informaciją apie Vilniaus miesto valdžios institucijas šaltinotyriiniu aspektu aptarė Aivas R a g a u s k a s (Vilniaus pedagoginis universitetas, LII). Autorius pabrėžė skirtumus, egzistavusius tarp spausdintuose laikraščiuose pateikiamos, dažniausiai oficialius vertinimus atspindinčios informacijos ir rankraščių laikraščių turinio, be to, išanalizavo šių laikraščių autorių personalijas bei adresatą.

Rūstis K a m u n t a v i č i u s (VDU) pranešime „Informacijos apie politinius įvykius Lietuvoje kiekis ir šaltiniai prancūziškuose periodiniuose Europos leidiniuose 1763–1773 m.“, remdamasis Paryžiaus ir įvairių Šveicarijos miestų bibliotekose surinkta medžiaga, išanalizavo, iš kokių Centrinės-Rytų Europos miestų prancūziški Europos leidiniai gaudavo informaciją apie politinius įvykius Lietuvoje ir kokią leidinių turinio dalį ji sudarydavo. Pasirinkti du periodiniai leidiniai: Paryžiuje redaguotas „Gazette de France“ ir Berne redaguotas „Gazette de Berne“. Abu leidiniai XVIII a. buvo išplitę beveik visame prancūzakalbiame Europos regione, taip pat ir kitose Vakarų Europos valstybėse, todėl jų daryta įtaka ir svarba neabejojama. Autorius priėjo prie išvados, kad 1763–1773 m. laikotarpiu, kitaip nei ankstesniais metais, dėl tuomet vykusių politinių pokyčių, prancūziški leidiniai ypač stropiai rinko ir dažnai spausdino žinutes, susijusias su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste.

Andrejus M a t s i u k a s (Baltarusijos MA Istorijos institutas) analizavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakanclerio Mykolo Čartoriskio vaidmenį skiriant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietų pareigūnus XVIII a. penktajame dešimtmetyje. Pranešėjas pabrėžė, kad per savo šalininkus paviete M. Čartoriskis lemdavo seimelių eigą. Čartoriskių, pirmosios visai Abiejų Tautų Respublikai bendros politinės grupuotės, reikšmę, pasak A. Matsiuo, stiprino tai, kad kitaip nei Sapiegos, jie, užimdami kancelerio ir pakanclerio pareigas, turėjo galimybę prieiti prie karaliaus.

Naują požiūrį į du 1762 m. memorandumus Rusijos vyriausybei, polemizuojantį su šiuolaikinėje istoriografijoje įsitvirtinusiems vertinimams, pateikė Gintautas S l i e s o r i ū n a s (LII). Analizuodamas Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno igumeno Teofano Leontovičiaus Rusijos vyriausybei pateiktus pasiūlymus dėl naudos, kokią gali gauti Rusija, remdama disidentus Lenkijos–Lietuvos Respublikoje, pranešėjas pažymėjo, kad juose buvo propaguojama aneksinė politika – užimti teritorijas ne tik iki Berезinos, bet ir etninę Lietuvą, „visas žemes, kur tik stovi cerkvė“.

Policinio aparato kūrimosi procesus pranešime „Abiejų Tautų Respublikos Policijos komisijos veikla 1791–1792“ aptarė Liudas G l e m ž a (Pilių tyrimų centras „Lietuvos pilys“). Ramunė Š m i g e l s k y t ė - S t u k i e n ė (LII) įvertino Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės izdo būklę 1794 m. sukilimo išvakarėse. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonų diplomatinį ceremonialą kaip jų teisių vykdyti užsienio politiką realizavimo priemonę analizavo Gitana Z u j i e n ė (LII).

Mikroistorijai skirtoje konferencijos dalyje pranešimus skaitė Agnius U r b a n a v i č i u s (LII), Raimonda R a g a u s k i e n ė (LII), Domininkas B u r b a (Pilių tyrimų

centras „Lietuvos pilys“, VPU), Robertas J u r g a i t i s (VDU, VPU) ir Eduardas B r u s o k a s (VDU).

Makroprocesų sąsajas su mikroprocesais, analizuodamas sezoninius Vilniaus naujųjų miestiečių skaičiaus svyravimus, išanalizavo A. Urbanavičius. R. Ragauskienė, remdamasi Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bei Lietuvos mokslų akademijos bibliotekų fonduose saugoma Kurtuvėnų dvaro medžiaga, atskleidė šio dvaro rezidencinį pobūdį. Pranešėja įrodė, kad XVIII a. Nagurskių įsigytas Kurtuvėnų dvaras atliko rezidencines funkcijas: jame dvarininkas gyveno nuolat, jame gimė ir augo jo vaikai, jo ištekėjusios dukterys grįždavo gimdyti į šiuos namus ir t. t.

Istoriografijoje dominavusį vertinimą, kad XVIII a. pabaigoje Vilniaus žemutinė pilis buvo virtusi marginalų – valkatų landyne, paneigė D. Burba. Pranešėjas pateikė išsamų 1766–1799 m. Vilniaus žemutinės pilies rezidencinių rūmų gyventojų socialinį portretą, aptarė jų buitį. Pasak D. Burbos, analizuojamu laikotarpiu butų Žemutinėje pilyje savininkai buvo pavietų lygmens pareigūnai, karininkai. Dauguma – bajorai, turėję pakankamai lėšų įsigyti Vilniuje nekilnojamojo turto. Tačiau šie būstai, lyginant su kitų Vilniaus vietų kainomis, nebuvo prestižiniai.

Remdamasis mikroistorijos tyrimų metodika 1794 m. vasario 3–4 d. Vilniaus tribunolo seimelio veiklą išanalizavo R. Jurgaitis. E. Brusokas naujai pažvelgė į 1794 m. sukilėlių atsišaukimus.

Konferencijos pabaigoje vyko diskusija skaitytų pranešimų temomis. Diskusijoje aktyviai dalyvavo Zigmantas Kiaupa, Aivas Ragauskas, Valdas Rakutis, Gintautas Sliesoriūnas, Rūstis Kamuntavičius ir kiti.

Renginio organizatoriai nutarė kitą XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrinėtojų konferenciją surengti Lietuvos istorijos institute 2006 m. spalio mėnesį.

Ramunė Š m i g e l s k y t ė - S t u k i e n ė